

Oryantalizm ve “Öteki” Algısı

Orientalism and Perception “The Other”

Meryem Köse* - Meryem Küçük**

Öz

Varlığı Doğu ile Batının varlığı kadar eskiye dayandırılabilir Oryantalizm disiplini temelde Doğu ve Batı dünyaları arasında hüküm sürdüğü düşünülen bir hakimiyet mücadelesi ve çatışma üzerine kurulmuştur. Bugün kullanılan anlamda Oryantalizm-Şarkiyatçılık(Doğubilimi) çalışmaları, başlangıçta Doğu ve İslam dünyasını keşfetme amaçlı akademik bir disiplin olarak ortaya çıksa da, zamanla bu araştırmaların objektiflikten uzaklaştığı ve kurgular üzerinden yürüdüğü görülmüştür. Böylece Doğu’yu bilme amacını aşan, Doğu’yu kurgulama ve bir “hayali doğu” üretimi süreci başlamıştır. Bunu yaparken Batılı bilinç, kendi iktidarı üzerinden Doğu’yu ötekileştirmiş ve Doğu öteki olarak olumsuz açıklamalara maruz kalmıştır. Bu aşamadan itibaren Oryantalizm çalışmalarına ve Oryantalistlere bakış açısı olumsuz imaj kazanmış ve Oryantalizme yönelik eleştiriler gündemde yerini almıştır.

Oryantalizmin temelini oluşturan ötekileştirme söylemi ve pratiğinin teorik olarak inceleneceği bu çalışmada, öncelikli olarak Oryantalizm kavramsal ve tarihi açıdan ele alınacaktır. Daha sonra Oryantalizm bağlamında “ötekileştirme” misyonunun sosyolojik içeriği değerlendirilecektir. Akabinde Oryantalizmin kurucu unsuru olarak ötekileştirme; Doğu-Batı ayrımı, iktidar kurma mekanizması ve Hayali Doğu algıları üzerinden tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Oryantalizm, Doğu-Batı, Öteki.

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü (meryemkose@sakarya.edu.tr)

** Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü (meryemk@sakarya.edu.tr)

Abstract

Orientalism discipline, which based on old times until existence of the Western and Eastern, was established on struggle for hegemony and conflict of thinking that prevails between the Western and Eastern countries. Nowadays Orientalism's studies, even if Orientalism was created to discover Eastern and Islamic worlds at the beginning, after a while it is realized that studies lost their objectivity and they focused on only theories. So, it has been started process that produce imaginary and fiction East rather than Orientalism which aim to be known eastern. While Western thought was doing this, they otherised the East, and the East which was othered experienced negative issues. After these events, Orientalism and Orientalists have been started to evaluate with negative perspective and they start to exposure some criticism by scientists.

This study is going to investigate theory of the practise and problem that forms othering origin. Firstly, orientalism will be focus on as conceptual and historical. Secondly, Orientalism's context as sociological content of othering mission will be analysed. Finally, It will be discussed on the othering which become constituent element of orientalism, East-West division, hegemony mechanism and Imaginary East's perception.

Key Words: Orientalism, East-West, The Other

Giriş

Toplumların “ben” tasavvurları “öteki” algılarını mutlak bir biçimde etkiler. Öteki’ni bir fırsat ve zenginlik olarak gören birey ya da toplumun ben tasavvuru ve öteki algısı arasında nasıl bir irtibat bulunuyorsa, ötekini “cehennem” olarak gören birey ya da toplumun ben tasavvuru ile öteki algısı arasında da öyle bir bağlantı vardır. Ontolojik olarak kendisini evrenin merkezinde gören bir topluluğun başkalarını yani “öteki”ni ‘barbar’, ‘parya’ olarak görmekten çekinmemesi de ben tasavvuruyla yakından ilişkilidir (Kalın, 2007: 7). Bu bağlamda Batının Doğu algısı, yalnızca bir başka medeniyet hakkında oluşturduğu gerçek ya da hayali imgeler bütünü ifade etmenin ötesinde, aynı zamanda Batı’nın nasıl bir “ben” tasavvuruna ve ben bilincine sahip olduğunu da göstermektedir (Kalın, 2007: 17). Dolayısıyla Oryantalizmin tarihi aynı zamanda Batılı bilincin de tarihini sunmaktadır.

Edward Said, Oryantalizm adlı eserinde; Batılıların Doğu’yu ele alırken kendi görüşlerinden ve varsayımlarından hareket ettiklerini, hayallerini konuşturduklarını ve Batının çıkarlarına uygun, uydurma bir Doğu manzarası çizdiklerini belirtmektedir. Batılı bilinç, öteki olarak Doğu’ya bakarken aslında tersinden kendisine bakmakta, bilinçli ya da bilinçsiz kendisini ifade etmektedir. Batı’nın Doğu hakkındaki muhayyilesi olarak tanımlayabileceğimiz Oryantalizm, sanattan bilime, edebiyattan siyasete kadar Batılı zihin dünyasının her noktasında karşılaşılabileceğimiz bir alandır.

Bu çalışmada, Doğu’yu kendi konumu üzerinden ötekileştirerek tanımlamaya çalışan Oryantalizm öncelikle kavramsal ve tarihsel arka planı içinde incelenecektir. Daha sonra Oryantalizmin üzerine konumlandığı Doğu-Batı ayrımına değinilerek, Batının iktidar kurma pratiği olarak “hayali doğu” imgesi üzerinde durulacak, akabinde Batı’nın Doğu algısı bağlamında “ötekileştirme” sorunu ele alınacaktır.

Kavramsal ve Bağlamsal Çerçeve

Oryantalizm Kavramı

Batı'nın Doğu hakkındaki imajları ya da Doğu'ya ilişkin kolektif Batılı muhayyile olarak kısaca tabir edilebilen Oryantalizmin (Şarkiyatçılık) sözlük anlamı *Doğu bilimidir*. Kökeni güneşin doğuşunu ifade eden Latince *oriens* kelimesine dayanan ve coğrafi manada Doğuyu göstermekte kullanılan Oryantalizm, Doğu hakkında bilgi edinme peşinde olmak demektir. Bu kelime başlangıçta Doğu insanların, dinlerinin, dillerinin ve tarihlerinin incelenmesi anlamında kullanılmıştır. O zamandan beri oryantalizm, Batıların İslam dünyası karşısındaki tavırlarını belirten genel bir terim olarak benimsenmiştir (Germaner, İnankur, 1989: 9).

Doğru bir tarih yazımının olmadığı, yazılanların da iktidarın gücüyle oluşturulduğu ve ortaya atılan hakim bilginin de aynı güç ilişkisiyle yazıldığı tezinden yola çıkarak Oryantalizme ilişkin ilk ve en ciddi eleştirileri gündeme getirmiş olan Edward Said Oryatanlizm'in tanımını şu şekilde yapmaktadır;

“Oryantalizm kültür, bilim ve kurumlar tarafından sessizce meydana çıkarılmış basit bir tema yahut politik bir alan değildir. Doğu üzerine yazılmış eserlerin yaygın bir koleksiyonu da değildir. Batı'nın Doğu dünyasını ezmeye yönelik hain bir emperyalist komplosu da sayılmaz.. Oryantalizm estetik, bilimsel, ekonomik, sosyolojik, tarihe ait ve filolojik metinler aracılığıyla “aktarılmaya” çalışılan bir cins jeo-ekonomik görüşler bütünüdür. Oryantalizm coğrafi bir ayırım değil bir seri “çıkarlar” toplamıdır... Bu sistem açıkça ayrı bir dünyanın yönlendirilmesi, kullanılması, hatta eritilmesi için gösterilen gayretlerin tamamını kapsar. Oryantalizm bilhassa politik iktidarla ilişkili gibi görünmeyen fakat çeşitli iktidarların kuvvet farklarından doğan ve varlığını böylece sürdüren dengesiz bir alışveriş düzenidir. Bu alışveriş bir ölçüye kadar sömürge ve imparatorluk idarelerinde olduğu gibi siyasal iktidarla; linguistik, mukayeseli anatomi veya modern politik ilimlerden geçerli ilimler alanında entelektüel iktidarla; din, kurumlar, kıymet hükümleri, ulusal zevk ve edebiyat alanında kültürel iktidarla; “Biz” ve “onlar” esasına dayanan fikirler halkası içinde ahlaki iktidarla sürer gider. Sonuçta Oryantalizm konusunda ileri sürdüğüm tez, onun kültür, politika ve moda modern

aydın düşünceler çerçevesinde çok geniş bir alana yayıldığı fakat “bizim” dünyamızla gerçek “Doğu” arasında çok az ilişkili olduğu noktasında toplanmaktadır” (Said, 1998: 26-27).

Said’in “oryantalizm” sözcüğünü meslekî bir uzmanlıkla sınırlandırmayı ve sözcüğün, genel kültür, edebiyat ve ideolojinin yanı sıra hem toplumsal hem de siyasal tavırlar bağlamında yürürlükte olduğunu göstermeye çalışması da eseri önemli kılan bir diğer unsur olarak zikredilmelidir. Foucault’nun bilgi-iktidar formülasyonunu kullanarak iktidar ile bilginin, dolayısıyla sömürgeci Batı ile oryantalist bilginin birbiriyle nasıl kaçınılmaz bir ilişki içerisinde olduğunu gösteren Said; böylece o döneme kadar, araştırmalarının tarafsız ve akademik merak saikiyle yapılan çalışmalar olduğunu iddia eden oryantalistlerin, görünürde objektif bir biçimde inceledikleri olguları nasıl değer odaklı bir biçimde oluşturduklarını göstermeye çalışmasıyla önemli bir etki oluşturmuştur (Bulut, 2012: 2). Burada önemli bir noktaya daha değinmek gerekmektedir. Foucault bilgi-iktidar denklemi ile Said’e Doğu hakkındaki bilgi ile Doğu üzerindeki güç arasındaki ilişkiyi tanımlayacağı bir araç verirken, Antonio Gramsci de hegemonya kavramıyla Doğu hakkındaki belirli fikirlerin diğerlerine neden baskın çıktığını açıklamak noktasında yol gösterici olmuştur (Rubin, 2007: 25).

Said, Foucault’nun kavramlarının yardımı ile bilginin nesnel değil siyasi olduğunu vurgulamış ve İngiltere, Fransa, daha sonra da ABD’de gelişen oryantalist çalışmalar ile bu ülkelerin Orta Doğu’daki emperyalist çıkarları arasındaki bağlantıyı göstermeye çalışmıştır. Bu geleneği, Said Avrupa’nın çok daha kapsamlı iktidar ve egemenlik yapılarının harekete geçirdiği “bir kültürel güç uygulaması olarak” değerlendirmiştir (Bulut, 2012: 3).

Oryantalist ise, bir disiplin olarak Oryantalizm alanında çalışan ve “*Doğu kültürüne her alanda (dil, edebiyat vb.) vakıf olan ilim adamı*” (Abdülmelik, 2007: 41) olarak tanımlanabilir. Fakat oryantalist terimi artık resmi olarak kullanılmamaktadır. Bu terk edilmiş resmi ilanı, 1973 yılında Paris’te düzenlenen 29. Uluslararası Oryantalistler Kongresi’nde yapıldı. Ve bu kongrenin adı da “Kuzey Afrika ve Asya Konulu Uluslararası Beşerî Bilimler Kongresi” olarak

değiştirilmiştir. Oryantalizm terimi yerine ise Doğu İncelemeleri tabiri tercih edilmiştir. Oryantalizm ve oryantalist terimlerinin tedavülden kalkmasının sebebi olarak iki olay gösterilebilir: Birincisi; I.ve II. Dünya Savaşı arası dönemden itibaren başlayan fakat asıl ortaya çıkışını İkinci Savaş sonrası koşullarının belirlediği ve zorunlu kıldığı oryantalist araştırmalar sahasındaki değişimlerdir. Bu dönemde Doğu dünyası modern Batılı sosyal bilimcilerin teknik, yöntem ve araçlarından yararlanılarak araştırılmaya başlanmış ve Doğu incelenmek üzere uzmanlık alanlarına ayrılmıştır. İkinci neden ise; oryantalizme yönelik eleştiriler nedeniyle oryantalizmin açığa çıkarılan yeni anlamlarıdır. Said, M. Focualt'yu takip ederek oryantalist bilgi ile emperyalist ekonomik ve politik güçler arasında bağlantı kurar. Onun çözümlemesinde oryantalizm Batı sömürgeciliğinin suç ortağıdır. Said'in iktidar ile akademik disiplin olarak oryantalizm arasında kurduğu bu ilişki bilimsel nesnellik iddiasındaki oryantalistlerin yoğun tepkisini çekmiştir (Bulut, 2004: 2-3).

Oryantalizmin Tarihi

Bazı araştırmacılar oryantalizmin resmen ortaya çıkışını, 1312'de toplanan Viyana Konsülü'nün çeşitli Batı üniversitelerinde birkaç Arap Dili kürsüsünün kurulmasına dair karar çıkarmasıyla başlatıldığına işaret ediyorlarsa da, oryantalizmin başlangıcı için kesin bir tarih belirlemek zordur. Fakat burada Kilise oryantalizmine işaret ediliyor olması, bu tarihten önce de resmî bir oryantalizmin bulunduğunu göstermektedir.

Oryantalizm çalışmaları, Avrupa'nın Orta Doğu ve Asya'ya yayılma tarihinden soyutlanarak anlaşılabilir. Vasco de Gama tarafından 1498 yılında Ümit Burnu'ndan Asya'ya gidiş yolunun keşfedilmesi, oryantalizmin alanını büyük ölçüde genişletmiştir. (Turner, 2003: 68).

16. yüzyıla gelindiğinde, Doğu ile Batı arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi, Doğuyu gezen seyyah ve misyonerlerin sayısındaki artış Doğu hakkındaki eserlerin de çoğalmasına sebep olmuştur. 17. ve 18. yüzyıl Avrupa düşüncesine hakim olan eğilimler, farklı toplum ve kültürlerin bilinmesi ve araştırılması

için yeni ve nispeten olumlu bir zemin oluşturmuştur. Reform, Rönesans, Kopernik Devrimi, coğrafi keşifler gibi yeni bir dünya görüşünün habercisi olan gelişmeler sonucunda Avrupalılar, Avrupa'nın ötesinde de başka dünyaların bulunduğunu bizzat keşfetme imkanına kavuşmuşlardır. Böylece 17. ve 18. yüzyıllarda modern temelleri atılan Oryantalizm çalışmaları, 19. yüzyılda büyük bir patlama yaşar. Yarım asırlık bir sürede on binlerce kitap, makale, dergi, bildiri ve akademik tezler yazılır, üniversitelerde kürsüler kurulur, dersler verilir. Yapılan bu akademik çalışmalar İslam tarihi ve kültürünün nerdeyse tamamına temas eder niteliktedir. Bin yılı aşkın bir süredir İslam dünyasıyla bir şekilde irtibatlı olan Avrupa, yeni bir keşif ve fetih ruhuyla İslam tarihi ve kültürüne yönelir. Şüphesiz bu ilgi, Avrupa'nın bu dönemlerde yaşadığı büyük değişimle yakından ilişkilidir. 19. yüzyılın sosyal, siyasal, ekonomik ve kolonyal yapısı, Doğu dünyasının bilinmesini bir zorunluluk haline getirmiştir. 'Bilgi güçtür' ilkesi burada siyasal/kültürel bir nitelik kazanır. Avrupa sadece Doğu dünyasını sömürgeleştirdiği için değil, aynı zamanda evrensel akıl ve modernite projesini gerçekleştirmek için bilmek, bilgiye dayalı iktidar araçları geliştirmek zorundadır. Ortada artık korkulan, merak edilen ya da nefret edilen Doğu değil, bilinmeyi ve yeniden inşa edilmeyi bekleyen bir dünya vardır. Oryantalizmin kurucu babaları bu inşanın baş aktörleridir (Kalin, 2007: 116-118).

Oryantalizmin Alanı

Oryantalistlerin en fazla ilgisini çeken konular İslamiyet ve Arap edebiyatı olmuştur. Batı sömürgeciliğinin Doğuda gelişmesinden sonra ise Oryantalizm, bütün Doğu dillerini, örf ve âdetlerini, medeniyetlerini, Doğu ülkelerinin coğrafyasını, buralarda yaşayanların gelenek ve göreneklerini, konuştukları dillerin en meşhur lehçelerini araştırma şekline girmiştir (Sıbaî, 1993:37).

Batı'nın Doğu'yu tanımlamasında, önemli olan faktörlerden birisi de Oryantalizmin sanat alanındaki yansımalarıdır. Resimde, fotoğrafta, sinemada vb. alanlarda oryantalist sanatçılar, gerçekte olandan ziyade, kurguladıkları Doğu'yu işleyip sunmuşlardır.

Batılı sanatçının resimlediği Doğu, Türkiye başta olmak üzere

Mısır, Suriye, Lübnan, Filistin, Kutsal Topraklar ve Kuzey Afrika kıyılarını, kısaca Müslüman Akdeniz ülkelerini kapsıyordu. Bunlar Avrupalı sanatçıların bir ölçüde kolay ulaşabildikleri ölçülerdi. İslam kültüründen etkilenmiş olan bu sanatçıların içinden pek çoğu Yakındoğu Akdeniz'in ötesine gitmemiştir, çünkü İran'a, Arabistan'a ve Hindistan'a gezi yapmak oldukça güçtü. Uzakdoğu ülkeleri ise 19. yüzyılın sonuna kadar hemen hemen Batılılara kapalıydı. Bunun yanında, Venedik, İstanbul ile tarihi ilişkilerinden ötürü Oryantalistlerin dikkatini çekiyordu (Germa-ner ve İnankur, 1989: 9).

Dolayısıyla Batı resim sanatındaki harem, hamam ve köle pazarı sunumları çoğunlukla gözleme dayanmamaktadır. Özellikle eski Fransız sanatçılar Orta Doğu'ya yaptıkları seyahatlerde, Müslüman kadınların modellik yapmadıklarının farkına varmışlar, bu yüzden kendi Paris stüdyolarında Fransız modellerini resmetmişlerdir. Oryantalist ressamlar ya da daha sonra gelen stüdyo fotoğrafçıların birçoğu bazı cinsel fantezilere dayandıkları kadar, klasik antikiteyi yeniden kurgulayan resimleri ya da İncil kaynaklı sahnelerle ilişkin resimleri ilham kaynağı olarak kullanmışlardır. Napolyon'un Mısır seferini şerefliendirmesi istenen Fransız ressam Gros, Mısır'a hiç ayak basmadan bir asır boyunca etkili olacak Doğu manzaraları, kostümleri ve yüzleri hakkında prototipler yaratmıştır. Doğu'dan stüdyosuna getirilen bazı nesnelere ve malzemeleri kullanarak dolaysız gözlem yaptığına inanmaktadır. Muhayyel orjinaller, daha sonra Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Mısır'a giden çok sayıda ressama kaynak oluşturmuştur ve hala da oluşturmaya devam etmektedir. Doğrudan gözlem yoluyla resim yapmak için giden bu ressamlar, seleflerinin yarattığı modelleri Doğu'da bulamayınca bu modelleri yeniden fantastik kurgulara dönüştürmüşlerdir (Kömeçoğlu, 2011: 46). Gördüğünü çeken kameraların önünde de yine Batılı'nın düşlediği ve istediği sahneler yaratılmıştır. Stüdyoda hazırlanan bu fotoğraflarda her tipten insanı görmek mümkündür. Batılı'nın buradan alıp götürdüğü ve çevresine gösterdiği, insan, kent ve doğa görünümüleri gezi anılarının en önemli delilidir. Doğu'nun portrelerine, ilginç sokaklarına, arkeolojik sitelerine, görkemli İslam mimarisine, manzaraları-

na, çarşılarına ilgi arttıkça, onlara hayal ettikleri dünyayı daha da çeşitlendirerek göstermek için stüdyolar birbirleriyle yarışmaya başlamışlardı. Fotoğraflar giderek gerçek Doğu yaşamını değil, Batılının kafasındaki Doğu imajını yansıtmaya başlamıştır. Bol çeşit yaratmak ve rekabetten dolayı, ilgiyi daha da arttırmak isteği konuyu Doğu kadını üzerinde yoğunlaştırmıştır. Ancak yukarıda da değinildiği gibi, fotoğraflarda kullanılan modeller Müslüman kadınlar değildir. Hatta zaman zaman bazı fotoğrafçılar, model bulmakta zorluk çektiklerinden, kadın kıyafetleri içinde erkek modeller de kullanılmıştır (Özendeş, 1999: 160-166).

Oryantalist sinema da, tıpkı resim ve fotoğraf gibi Hayalî Doğu algısına dayanmaktadır. Amerika’da çekilen filmlerin haricinde, 1911-1962 yılları arasında Kuzey Afrika’da 210 film çekilmiştir. “Şeyh’in Oğlu” ve “Allah’ın Bahçesi” Arizona çöllerinde çekilir. “Allah’ın Kanı”, “Yasmina”, “Beyaz Köle”, “Arzu”, “Harem’in Karanlığında” gibi filmlerde hareme sızan cesur Fransız kahraman, güzel bir Avrupa ya da Arap prensesini, zalim bir şeyhin şehvetli ellerinden kurtarır. Bir taraftan şedîd ve zalim sultan ya da şeyh imgesi yoluyla, zalim sultanın iğrenç zevkleri uğruna çok eşlilik ve kaba kuvvet yoluyla kadınları köleleştiren bir toplumun aşağı ve barbar doğasına vurgu yapılır. Bu gibi filmler geleneksel Oryantalizmin bütün tipik stereo tiplerini yeniden üreterek çok sayıda izleyiciye ulaştırır (Kömeçoğlu, 2011: 47). 11 Eylül sonrasında da Doğuya ait bu özelliklerin yanı sıra terörist vurgusunun sıkça işlendiği filmler çekilmeye devam edilmiştir.

Bu noktada ‘imaj üretimi’ sürecine değinmek gerekmektedir. Kit- le iletişim araçlarıyla oluşturulmaya çalışılan İslam/Doğu imajı gerçekliğin yerini almış, zihinlerdeki Doğu kurgusu bu imajlara göre belirmeye başlamıştır.

Said’e göre (1998: 96-97) Doğu, üzerinde tüm Doğu ülkelerinin sahnelendiği ve sergilendiği bir sahnedir. Bu sahnede alanın genişliğini anlatmakla görevli figürler yer almaktadır. Doğu böylece Avrupa iç dünyasının dışında sınırsız bir alan değil, daha çok kapalı bir bölge ve Avrupa’ya bağlı bir tiyatro sahnesidir. Bu sahenin içinde bir oryantalist, bir tiyatro yazarının teknik bilgisi ile

tertip ettiği oyunlardan onları seyrettikleri için tarihsel ve kültürel açıdan sorunlu olan seyirciler gibi, bütün bir Avrupa'nın müşterek sorumluluk duygusu içinde ortaya koyduğu özel bir uzmandan başka bir şey değildir. Doğu sahnesinin derinliklerinde efsanevi kültür hazineleri yatmaktadır. Gözler kamaştırıcı bu zengin dünyada Sfenks, Kleopatra, Eden, Truva, Sodom ve Gomora, As-tarte. İsis ve Osiris, Saba, Babil, Cin'ler, Ecinliler, Ninova, Rahip Yahya, Muhammed ve daha yüzlerce isim yer almaktadır. Yarısı bilinen, yarısı bilinmeyen dev, şeytan, kahraman, terorist, zevk-ü safa sahibi kimselerin sadece isimlerini sıralamak dahi bu sahne üzerinde bir oyun düzenlemeye benzer. Avrupa'nın ürettiği hayaller dünyası bu repertuvardan çekilen kopyalarla beslenmiştir. Orta Çağ'dan onsekizinci yüzyıla kadar Arioste, Milton, Marlowe, le Tasse, Shakespeare, Cervantes, Chanson de Roland ve Roman- cerudu Cidin yazarları ürettikleri eserlerde Doğu kaynakları kul- lanılmışlar, Doğu'nun şekillerinden, hayallerinden, fikir ve tiplerinden faydalanmışlardır.

Oryantalizmin Kurucu unsuru Olarak "Ötekileştirme"

Oryantalizmin söylemini üzerine inşa ettiği en önemli unsur Doğu'nun ötekileştirmesi hususudur. İktidar-bilgi söylemiyle de birebir ilişkili olan ötekileştirme, ötekini olumsuzlarken ötekinin karşısında olanı yüceltme amacı taşır.

'Öteki' kavramının Türkçedeki karşılığı Türk Dil Kurumu tarafın- dan şöyle belirtilmiştir; "*sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan*", "*öbür, diğer*", "*mevcut kültürün içinde dışlanmış olan*" (www.tdk.gov.tr). Tanımlamalardan da gö- rüldüğü üzere öteki kavramına yüklenen anlam, olumsuz olarak aktarılmıştır.

Sosyolojik olarak "Öteki" ile ilişkinin iki temel biçimi vardır: bi- rincisi; evrenselcilik yoluyla asimile etmektir ki, bu daha çok ant- ropolojiyi ilgilendiren yönüdür. Bizi ilgilendiren ikinci biçimdir. O da "ben" ve "öteki" arasındaki farkın tespitiyle ilişkilidir. Bu fark kaçınılmaz olarak aşağıda olma bağlamında yorumlanır. "Ben" "öteki"ne değer biçerken "benim" kültürümün ölçütlerini kullanır. Bu durumda "öteki", kendisinin eksik halinden başka

bir şey olamaz. "Öteki" bu farkla kabul görür. Ancak, değiştirilmesi mümkün olmayan bir aşağıda olma hali içinde donup kalır (Schnopper, 2005: 26).

Bununla birlikte Sosyolojik ve Antropolojik söylemlerde 'öteki'ne ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Keyman bu yaklaşımları şu şekilde özetlemektedir:

-Ampirik bir nesne olarak 'öteki'; buradaki amaç, hakkında bilgi toplanarak anlaşılabilir bir nesne olarak görülen 'öteki'ni, onun hakkında sözde nesnel ve gerçek bilgilere dayalı olarak açıklamaktır.

-Kültürel bir nesne olarak 'öteki'; Batılı olanla Doğulu olan arasında kurulan modernleştirici iki kutuplu görüşü niteleyen özcülüğün bir sonucu olarak 'öteki' ne olduğundan ziyade, ne olmadığıyla tanımlanır. Modern benin sahip olduğu her şeyin eksikliğini gösteren bir kültürel nesne olarak görülür.

-Söylemsel bir yapı olarak 'öteki'; çeşitli söylem ve kurumlar tarafından kurulan bir bilgi nesnesini oluşturur.

-Farklılık olarak öteki; ben ve ötekinin ilişkisel özelliğini vurgulayarak, sömürgeci ile sömürülen arasındaki karşılıklı bağımlılığın eleştirel bir biçimde incelenmesine olanak tanıyarak öteki sorununu kimlik/fark eksenine taşır (Keyman,1999: 76-78).

Öteki ilke olarak 'biz'e karşıt bir konumda olmak zorunda olduğundan 'biz'in yüceltilmesi 'öteki'nin alçaltılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda 'öteki' zorunlu olarak olumsuz hale düşer. Ötekilik 'benim'le ortak özellikleri paylaşmayan birini tümüyle 'öteki', hatta bazen insan değil gibi görmeyi içermektedir. Tanımı gereği bu diğeri, tüm aşına kılmalara direnir. Burada 'öteki', 'ben'in mutlak inkarıdır ve bir bağ kurma fikrini reddeder (Bilgin, 2007: 177). 'Öteki' ile ilgili bu tavır alış, "tanıma" ile başlanan bir eylemin "tanımlama"ya dönüştüğünü göstermektedir. Tanımın tanımlamaya dönüştüğü her durumda iki öznenen biri diğere ya kendince bir kimlik verir veya verili kimliğine müdahale etmeye başlar (Bulaç, 1995: 79).

Öteki'nin varlığı sembolik evrende gerçekleşir. Bu öteki küçük

harflerle yazılır. Büyük öteki ise, Simgesel düzendir. Bir bütün olarak öznenin tamamıdır. Büyük öteki, eksik'in gizlendiği ve özneliğin mutlak bir arzu evreni olarak kavrandığı düzlemdir. Buradan şunu çıkarıyabiliriz; tarih sahnesinde Batı Büyük öteki sembolünü yansıtır. Büyük öteki de eksik'in gizlendiği ve arzulanan ideal olanı aramak, diğer ötekilere bakılarak gerçekleştirilir. Diğer öteki ise Doğuyu temsil etmektedir. Batı ideal ötekisini ararken, Doğuya siyasi ve sosyolojik tahakkümlerde bulunur, ayrıca olumsuzlaştırma imajıyla kendi kimliğini oluşturmaya çalışır (Arlı, 2009: 23).

Oryantalist bilgi üretimi de doğrudan bu süreci, yani Batının ötekileştirmede oluşturduğu meşrulaştırma mekanizmasını kullanmaktadır. Zizek'e göre "küçük öteki" nesnesi gerçek bir nesne değil bir fantezi nesnesidir. Özne, simgesel sistemin bir türlü sınırları içine alamadığı Gerçek'in bir türlü açıklanamayan, adlandırılmayan, bu fazla'sı ile başa çıkabilmek için, daha bir ben olarak olduğu yıllardan başlayarak bir fantezi nesnesi oluşturur. Bu nesne, arzu nesnesi aslında yoktur, öznenin ne olduğunu bilmediği, sadece göz ucuyla görebildiği ilksel 'eksik' inin fantazmatik eşdeğeri'dir" (Zizek'den aktaran; Arlı, 2009: 24). Bu yorum bize Oryantalizmin çerçevesini yorumlamamızda ışık tutmaktadır. Şöyle ki, yukarıda belirtilen küçük ötekinin (inşa edilen Doğu) gerçek bir nesne değil fantezi nesnesi olduğu söylenir. Dolayısıyla Avrupa'nın inşası olan, yani aklında çerçevlendirdiği Doğu onun sahip olmadığı fantezi nesnesi olmuştur.

Oryantalist söylemde içselleştirilmiş olan ötekileştirme mekanizması temelde Doğu-Batı ayrımına dayanmaktadır. Dünyanın ikiye bölünerek Doğu ve Batı gibi bölgelere ayrılması Batılı iktidar tarafından meşrulaştırılmıştır. Dolayısıyla Batı iktidarını kurarken kendi düş dünyasında şekillenen ve iktidarını sağlamlaştırmaya zemin hazırlayacak bir "hayali doğu" üreterek ve ona kendisinden aşağı sınıflar yükleyerek ötekileştirme işlevini sürdürmektedir.

Nitekim Doğu olmasaydı Batı da olmazdı. Batı, Doğu'yu ötekileştirmek suretiyle, yani, kendisinin tamamen zıddı olan bir Doğu

icat ederek, Doğu’yu Doğululaştırarak kendisini tanımlamaktadır. Bunu yaparken de, kendisinde olan iyi şeylerin Doğuda olmadığını ve kendisinde olmayan kötü şeylerin hepsinin Doğu’da olduğunu iddia eder. Oryantalist söylemde Doğu, her zaman Batı’dan farklı bir şekilde tanımlanır: Doğu durağandır, konuşamaz, kendisini anlatamaz; dolayısıyla Batı, kendisi için konuştuğu gibi, Doğu adına da konuşur. Özetle, Doğu kendi kendisini temsil edemiyorsa temsil edilmesi gerekir (Bulut, 2004: 13).

Doğu-Batı Ayrımı

Edward Said *Oryantalizm* adlı eserinde Doğu adı verilen yapının Aydınlanma sonrası dönemde Avrupa kültürü tarafından nasıl kurulduğunu ve üretildiğini açıklar. Doğu ve Batı arasındaki epistemolojik ve ontolojik ayrımın temelinde Doğulu ‘öteki’, Avrupa maddi uygarlık ve kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak kurulur ve işlev görür. Dolayısıyla Doğu, Avrupa’nın kendisini Batı olarak tanımlamasından sonra ortaya çıkan bir kavramdır Bu sözle ifade edilen bir kurgulamadır ve ötekinin tarihsel bir varlık olarak anlatılışını reddeder. Dolayısıyla Said’in yapmaya çalıştığı şey Öteki sorununu temsiliyet mekanizmalarına yerleştirmek ve Batı dışı kültürlerin temsiliyet sistemine köklü bir eleştiri getirecek modernite ile iktidar arasındaki ilişkiyi çözümlenektir (Keyman, 1999: 77).

Doğu-Batı karşıtlığı ilk kez Roma İmparatorluğunun ‘imperium’unun idari anlamda parçalanması ile oluşmuştur. Bu bölünmeden sonra, büyük bir kendi içine kapanma dönemine giren Avrupa coğrafyasının bu kabuğu ilk kez kırdığı olay Haçlı Seferidir. Haçlı ordularıyla birlikte Avrupa toplumları, ilk kez sistematik bir biçimde ötekinin kültürü ve zenginlikleriyle tanışmıştır. Katolik Kilisesi, hem Haçlı Seferleri sırasında hem de sonrasında, Doğu olarak işaretlenen ötekinin tanımlanmasının önderi konumundaydı (Arlı, 2009: 17-18).

Oryantalist söylem Doğu’yu sadece zihni olarak kuran ve onu tanımlayan bir çerçevenin dışında, daha derin bazı yapısal/kültürel bağlantıların ve mikro-makro iktidar ve hiyerarşi ilişkilerinin de tesis edildiği temel bir politikanın uzantısıdır (Arlı, 2009: 16).

İktidar ilişkilerini tesis eden bu temel mekanizma aynı zamanda tarihin yazımında, dünyayı şekillendirmede önemli bir merceğe olmuştur. Tarih yazımına yeni bakış açısını ilk getirenler, gerçeklik ile onu biçimlendirip belirleyen iktidar sistemleri arasındaki ilişkiyi sorgulayan Michel Foucault, Roland Barthes ve Derrida olmuştur. Düşünürlerin bakış açılarında hakim olan ise, gerçekliğin dil tarafından belirlendiği, bir diğer husus da tarihin bu sözlü ve yazılı aktarımını kontrol altında tutan tarihi değil ama tarihsel gerçekliği belirleyen iktidardır. Foucault'un bilgi-iktidar söylemi ile Gramsci'nin hegemonya kavramında vurgulanan, hafızalar üzerinde iktidar olabilmek ile mümkündür (Metin, 2013: 17-18).

İktidar Kurma Aracı Olarak Oryantalizm

Batı'nın başkalarını bilmesi, yönetmesi ve denetlemesiyle önemli bir özellik daha ortaya çıkmaktadır. Bu özellik; siyasi, ekonomik, ve kültürel bir birlik olarak Batı'yı ve Batılı özneyi hakim bir *evrensel norm* ve *merkez* olarak kurmalarındadır (Keyman ve diğ., 1999: 10). Bu iki olgu, üzerinde durulması gereken ve oryantalizmin menşeyini oluşturan kavramlardandır. Evrensel normdan kastedilen; Batı'nın herhangi bir alanda inşa ettiği/oluşturduğu bilginin evrensel, genel geçer bir doğru olarak atfedilmesidir. Örneğin özellikle pozitivist bilim anlayışında sosyal bilimlerde ortaya atılan teorilerin bütün dünyayı kapsayacağı yönünde doğruluğu kesin gözüyle bakılmaktadır. Halbuki özellikle sosyal bilimlerdeki incelemeler toplumdaki topluma, kültürden kültüre farklılık arz etmektedir. Merkezlikten kastedilen ise; merkezcilik, zamanın, mekanın, olayların ve gelişmelerin, Batı'nın sahip oldukları üzerinden ve Batı'yı yücelterek, onu ön plana çıkartarak okunmasıdır (Metin, 2013: 18). Örneğin; zamanın Batıya göre düzenlenmesi, kendi kültürel yaşanmışlığına göre takvimin kullanılması, coğrafi mekanların Batı'ya göre belirlenmesi (Doğu-Batı), aynı zamanda olay ve gelişmelerin de Batılı bilince göre şekillenmesi tarih sahnesinde binlerce örnekle gösterilebilir. Bu örnekler Batı merkezliğin, bir iktidar gücünün var olmasıyla, dünyanın önemli olgularını yönlendirdiğini gösterir. Elbette ki iktidara sahip olmak bilginin içeriğini de belirlemeye imkan sağladığı düşünülmektedir.

Oryantalist söylemin, Batı'nın iktidar gücüyle olması, sömürgeci/emperyalist güç aygıtı ilişkisiyle ortaya çıkar. Doğu üzerine konuşan uzmanların, Doğu diye bir başka yer üzerine söylemin ortaya çıkışı tam bir yanılısamadır. Yani Oryantalizm, hegemonik bir işlemdir, bir merkez kurma veya merkezleme işlemidir (Mutman, 1999: 31). Buradaki Doğu imgesi, Batılı söylem tarafından inşa edilerek hem bir bilgi nesnesi, hem de müdahale nesnesi olmuştur.

Hegel meşhur “Köle-Efendi diyalektiği”nde bir özbilincin yani insanın var olabilmesi için bir başka insanın varlığının gerekli olduğunu söylemektedir. Bu iki insandan her biri öznel olarak kendisinden emindir, ancak diğeri tarafından nesnel olarak kabul edilmiş değildir. Bu nedenle gerçek ve geçerli bir varlık değildir. Diğeriyle olan mücadelede insan karşısındakinin hayatını ve bilincini korumalı, fakat aynı zamanda onun özerkliğini de yok etmelidir. Yani onu “köleleştirmelidir”. Zira, bilinçli bir varlık tarafından kabul edildiğinde onun Efendiliği anlamlı olacaktır. O halde “efendi”nin “efendi” olabilmesi, kendisini efendi olarak kabul eden bir “köle”ye sahip olabilmesiyle mümkündür. Hegel, bu bağlamda tarihi, Köle-Efendi arasındaki etkileşimin tarihi olarak kabul etmektedir (Bulut, 2004: 11). Hegel'in bu çözümlemesi bize, Batı'nın Doğu'yu “köle”, kendisini “efendi” olarak gören algısını hatırlatmaktadır.

Batı “efendi”, “uygar” ve “gelişmiş” dir. Ama bu vasıflarını ancak hakimiyeti altında bulundurduğu insanlara nazaran kazanıyor ve onlara nisbetle koruyordu. Efendiliğini göstereceği, uygarlığını yayacağı gelişmemiş bir sahaya, gelişmemiş bir topluma ihtiyacı vardı ve aradığı şeyi Doğu'da bulmuştu. Batılı efendi için bu sahada yapacağı her şey mübahtı. Ve o da elinden geleni ardına koymamıştı (Parlakışık, 1995: 17).

Foucault tarihin bize sunabileceği tek bir bilgi ve doğruluk çizgisinin olmadığını, birbirinden kopuk, süreklilik göstermeyen doğrulukların olduğunu açığa çıkarır. En önemlisi iktidar bize kendi keyfi kavrayışlarını doğruluk olarak benimsetir. Yine özne, modern iktidar/bilgi sarmalının bir yapıntısı olarak işlev görür.

Niyet, tercih, irade, bilinç gibi özneye atfedilen yetileri bireylerin kendileri oluşturmazlar, tersine bunlar iktidar tarafından belirlenir ve dağılımı yapılır. Bunun nedeni, modern iktidarın baskıya değil özgürlüğe ve çoğaltmaya dayanmasıdır. Bireyler kendilerinin ve başkalarının bedenlerini, eylemlerini, hazlarını, düşüncelerini iktidar/bilgi sarmalı içinde yaratılan ve dağılımı yapılan doğruluklar içinde kavrar, kullanır ve benimser. Bunu zora ve baskıya maruz kalmadan yaparlar. Modern toplumda egemen olan biyo-iktidar, baskı değil boyun eğme, zorlama ve şiddet araçları değil gönüllülük üzerinde yükselir. Bir merkezde veya birilerinin elinde bulunmayan iktidar, bedeni, ruhu, düşünceyi eylemi, algılamayı, disiplinsel tekniklerle üretir ve denetler. İktidarın bu merkezsizliği ona karşı direnişin olanaklarını da ortadan kaldırmaktadır (Hülür, 2008: 149).

Hayali Doğu

Hayali Doğu, bir kavram olarak Batı'nın tam karşıtı olan, sınırları belirsiz bir alanı yani dünyanın her yerini, Batının kendisi ya da kendisinin doğrudan uzantısı saymadığı her şeyi içine alır (Hentch, 1996:9). Batı'nın Doğu'yu nasıl tanımladığı, nasıl keşfedilecek, zapt edilecek, betimlenecek ve çeşitli amaçlara hizmet edecek biçimde söylemleştirecek bir nesne olarak gördüğü oryantalist ideolojinin temelinde yatar. Oryantalizm "anlatılarla" beslenir; yani Doğu hakkında uydurulmuş ya da Doğu'ya göre biçilmiş hikâyelerle. Bunlar, zaman ve amaca göre değişikliğe uğrayabilirler ama ortak özellikleri aynı kalır. Batı'nın Doğu'yu nesneleştirip her türlü sömürsünü meşru kılması için gerekli zemini yaratır, kılıf ya da kılıfları hazırlarlar (Parla, 2001).

Doğu, aşırı genellemelerin, fantastik öğelerin birbirine karıştığı egzotik, uzak, belirsiz ve yarı-düşsel, yarı-ilahi bir coğrafyada kurulmuştur. Ancak muhayyel düzeyde kurgulanan, yönlendirilen ve temsil edilen bir coğrafyanın kendisiyle ne kadar örtüşebileceği önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğu zihniyetinin ucûbeler zinciri, fikirler bohçası ve başıboş olarak değerlendirilmesi, Batı literatüründe istenildiğinde hakkında konuşulabilen, istenildiğinde ise temsil edilebilen bir "öteki"yi haklı çıkarmıştır.

Louis Bonapart'ın otoriter zarafetinde somutlaşan "gerçek Müslümanlar bizleriz" sözü "efendilik" bilincine çok iyi bir örnektir (Takış, 2011: 10).

Batı Medeniyeti kendisini, İslam-Doğu dünyasına karşı 'biz' ve 'onlar' ya da 'ötekiler' şeklindeki bir kıyaslamadan hareket ederek savunur. "Öteki"ler Batı'nın zihnindeki korkuların, hilebaz tecessüslerin somutlaştırılmış örnekleridir. Bu yüzden tehlikelidir ve kısıvrak yakalanmalıdır. Tepkileri ölçüsüzdür ve gizemlidirler. Despotik bir yönetimleri vardır ve halkı köleliğe eğilimlidir. Doğu, Batılının zihnindeki masal dünyasının somut bir örneğidir. Bu yüzden Doğu hakkında üretilen imgeler, bir çırpıda yok olacak türden değildir. Çünkü bu imgelerin kaynağı, Batılının zihnidir. Ondan üremekte, çoğalmakta ve yayılmaktadır. Oryantalistlerin yaptığı şey, bu imgeleri metinsel bir söylem içine çekmek olmuştur. Doğuyla ilgili imaj koleksiyonu söz konusudur ve bu imajlar, Batılının genel his ve tefekkürlerinin sembolleridir. Dolayısıyla Doğu, sadece bir fikir olarak değil; keşfedilmiş, kurtarılmış ve medenileştirilmiş bir "öteki" olarak sunulmalıydı (Süphandağı, 2004: 55).

Doğu, batı için nesnel gerçekliği olan bir yer değil, bir metindir. Doğuya ancak bu metin üzerinden ulaşılabilir. Bu metnin dışında bir doğu yoktur, çünkü bu metnin dışında doğuya ilişkin bir bilgi yoktur. Doğuya ilişkin tüm bilgiler için şarkiyatçılık metinlerine başvurmak gereklidir. Metnin yazarı, yani batılı şarkiyatçı, bu bilginin üreticisi ve sahibi olmakla, bilginin nesnesi olan doğu üzerinde de egemendir. Bu metne göre doğu hep aynı sıfatlar, aynı imgelerle betimlenir, metin tekrar tekrar üretilir ve bu bilginin nesnesi olan doğu sanki hiç değişmezmiş gibi yansıtılır (Parla, 2012: 21-22).

Sonuç

Oryantalizm sorunu sosyal bilimlerin bugünkü yapısı içinde ele alınıp belirli bir bilinç düzlemine ulaştırılması gereken kritik konuların başında gelmektedir. Oryantalizmin geçirdiği tarihsel süreç ona bugün tanıdığımız çeşitli biçimlerini ve özelliklerini kazandırmıştır. Gelişim süreci içinde ele alındığında, oryantalizm,

bir yanıyla Doğu'nun Batı tarafından incelenmesi anlamına gelirken, bir yanıyla da Batı'nın kendi bilincine varmasının en önemli aracı olarak gözükmektedir. O nedenle, oryantlizmin sunduğu Doğu imajları, hem Doğu-Batı ilişkilerinin değişmesine, hem de taraflardan herhangi birisinin iç bünyesinde meydana gelen gelişmelere bağlı olarak değişiklikler göstermektedir.

Oryantlist düşüncenin temelinde olan tek şey; Doğulu ulusların, Batılardan farklı ve evrensel nitelikteki bilgi ve zihin yapısının, Batılı bilgi ve zihin yapısı olması gerektiğidir. Bu sonuca göre, geçmişlerini ve geçmişleri hakkındaki değerlendirmeleri Batılardan öğrenen uluslar, geçmişlerinde kayda değer bir tarih ve bilginin olmadığına inanmaktadırlar. Çünkü Batı, dünya yüzeyindeki tek uygarlığın, Batılı uygarlık olduğunu zihinlere kazımıştır. Buradan, Doğulu ulusların, Batılılara benzemesi gerektiği imâ edilir. Bir şeye benzemek, kendi olmaktan vazgeçişle mümkündür. Yani kendisi olmamaktır. Sonuç olarak, birey nasıl kendisine karşı olanla var olabiliyorsa, kendisini, dışındaki ile tanımlayabiliyorsa, Batı da varlığını kendisi olmayana borçludur.

Bu sebeple, Batı düşünce geleneği Doğu'yu tasavvura dayalı olarak incelemiş ve bu tasavvurdaki Doğu, sorgusuz sualsiz Batı şuuruna yansımıştır. Tasavvurda şekillenen Doğu ile gerçek Doğu çelişkilidir. Fakat hayalî Doğu, gerçek doğuya tercih edilmiştir.

Doğuya ilişkin tanımlamalarda muhatap hep Batılıdır ve Doğu, Batılıya anlatılmaktadır. Tarihin nesnesi olarak görülen Doğu, ancak özneye anlatılabilirdi. Çünkü yargıda bulunabilme hakkı, özneye has bir eylemdir. Bu sebeple Oryantalizm, dışsallık üzerine kuruludur ve Doğu'yu, Doğu'nun dışından anlatır.

Kendinden söz etmeyen; duygularını, kişiliğini, kimliğini ifade etmeyen, tarihinin temsilciliğini üstlenmeyen Doğulu adına konuşarak, Doğu'yu temsil ettiler. Doğulunun niçin ve nasıl Doğulu olduğunu sadece Batılılara değil, Doğuluya da gösterip benimsettiler. Onların tarihlerini, coğrafyalarını, dinlerini, dillerini, kültürlerini ve karakterlerini saptadılar, belgelediler. Sonuçta üniversitelerde araştırılan, öyküleri yazılan, ressamların atölyelerinde işlenen, müzelerde sergilenen, yeniden kurulan pek çok Doğu çıktı

ortaya. Aynı sıfatlar, aynı imgelerle betimlenen, hiç değişmeyen bir Doğu’ydu bu. Hayranlık duyulsa da aşağılanan, hor görülen, ‘üstün’ Batı kültürüne bağımlı kılınan bir Doğu... Despotizmi, zulmü, ihtişamı, duygusallığı, erotizmi, ehlileştirilmiş felsefesi ve mistisizmi ile yeniden kurulan Doğu... Oryantalizm; Batı’nın ürettiği hayali bir Doğu’ydu bu ama uçuk bir Batı rüyası da değildi. Doğu’nun ve ona ait özelliklerin Batılı gözle yeniden kurulmasıydı. Batı’nın karşıt imgesi olarak ona göre kendini tanımladığı ve rahat bir vicdanla sömürebilmek için “ötekileştirdiği” suskun Doğu’nun hayaletiydi (Parla, 2001).

Oryantalizmin bu sorunlu mirası, Batı toplumlarında hakim olan İslam ve Müslüman imajını belirlemiş ve bugün de belirlemeye devam etmektedir. Hayatın her alanına yayılmış olan bu bakış açısı Doğu dünyasını egzotik ve mistik bir “öteki”, açıklanmaya ve aydınlatılmaya muhtaç bir nesne olarak görmeye devam etmektedir. Edward Said ve takipçilerinin dile getirdiği köklü oryantalizm eleştirilerine rağmen “post-oryantalist” dönemin henüz somut neticeler vermediği görülmektedir (Kalın, 2007: 120).

Kaynakça

- ABDÜLMELİK, Enver (2007). "Krizdeki Oryantalizm". *Oryantalizm Tartışma Metinleri*. Aytaç Yıldız (Ed.). s. 39-77. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- ARLI, Alim (2009). *Oryantalizm, Oksidentalizm ve Şerif Mardin*. İstanbul: Küre Yayınları.
- BİLGİN, Nuri (2007). *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşina Kitaplar.
- BULAÇ, Ali (1995). "Ötekinin Kimliği ve İmajı", *Birikim Dergisi*, S. 71-72, s. 76-80, İstanbul: Birikim Yayınları.
- BULUT, Yücel (2012). "Orientalizm'in Ardından". *Sosyoloji Dergisi*. S. 3(25), s. 1-57.
- BULUT, Yücel (2004). *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, İstanbul: Küre Yayınları.
- GERMANER, Semra, Zeynep İnankur (1989). *Oryantalizm ve Türkiye*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları.
- HENTCH, Thierry (1996). *Hayali Doğu, Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı*. Aysel Bora (Çev). İstanbul: Metis Yayınları.
- HÜLÜR, Himmet (2008). "İktidar/Bilgi Sarmalı: Michel Foucault'da Disiplinsel Doğruluk ve Özne". *Ekev Akademi Dergisi*. S. 35. s. 149-164.
- KALIN, İbrahim (2007). *İslam ve Batı*, İstanbul: İSAM Yayınları.
- KEYMAN, Fuat (1999). "Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında "Öteki" Sorunu". *Oryantalizm Hegemonya ve Kültürel Fark*. Fuat Keyman, Mahmut Mutman, Meyda Yeğenoğlu (Der.). s. 71-106. İstanbul: İletişim Yayınları.
- KEYMAN Fuat, Meyda Yeğenoğlu ve Mahmut Mutman (1999). "Giriş: Dünya Nasıl "Dünya" Oldu?". *Oryantalizm Hegemonya ve Kültürel Fark*. Fuat Keyman, Mahmut Mutman, Meyda Yeğenoğlu (Der.). s. 7-23. İstanbul: İletişim Yayınları.
- KÖMEÇOĞLU, Uğur (2011). "Oryantalizm, Belirsizlik, Tahayyül, 11 Eylül", *Doğu-Batı Dergisi*. S. 20-II. s. 33-51.
- METİN, Abdullah (2013). *Oksidentalizm: İki Doğu İki Batı*. İstanbul: Açılım Kitap.

- ÖZENDEŞ, Engin (1999). *Fotoğrafta Oryantalizm*, İstanbul: YKY.
- MUTMAN, Mahmut (1999). "Oryantalizmin Gölgesi Altında: Batı'ya Karşı İslam". *Oryantalizm Hegemonya ve Kültürel Fark*. Fuat Keyman, Mahmut Mutman, Meyda Yeğenoğlu (Der.). s. 25-69. İstanbul: İletişim Yayınları.
- PARLA, Jale (2012). *Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- PARLA, Jale (2001). "Hayâlî Doğu", *Atlas Dergisi*, S. 96, 2001.
- PARLAKIŞIK, Ahmet (1998). *Oryantalizmin Sorunları*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- PRUETT, Gordon (1989). "İslam ve Oryantalizm", *Oryantalistler ve İslamiyatçılar-Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi-*, Asaf Hüseyin, Robert Olson, Cemil Kureşi (Haz.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- RUBIN, Andrew N. (2007). "Edward W. Said". Aytaç Yıldız (Ed.). *Oryantalizm Tartışma Metinleri*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- SAID, Edward (1998). *Oryantalizm*. Nezih Uzel (Çev.). İstanbul: İrfan Yayınevi.
- SCHNOPPER, Dominique (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde "Öteki" İle İlişki*, Ayşegül Sönmez (Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- SİBAÎ, Mustafa (1993). *Oryantalizm ve Oryantalistler*, Mücteba Uğur (Ter.). İstanbul: Beyan Yayınları.
- SÜPHANDAĞI, İsmail (2004). *Batı ve İslam Arasında Oryantalizm*, İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- TAKIŞ, Taşkın (2011). "Oryantalizm Üstüne Tezler". *Doğu Batı*. S. 20. s. 9-10.
- TURNER, Bryan (2003). *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*. İbrahim Kapaklıkaya (Çev.). İstanbul: Anka Yayınları.
- TÜRKDİLKURUMU, *Genel Türkçe Sözlük, "Öteki"*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.554b2e4ac11af5.36553212, Erişim Tarihi 07. 04. 2015.
- YAVUZ, Hilmi (2002). "Oryantalizm Üzerine Bir Giriş Denemesi", *Marife Dergisi*, Oryantalizm, Sayı: 2.